

Članki in razprave

Arhivski viri Pokrajinskega arhiva Koper in objavljeni viri za zgodovino beneške Istre*

Darko Darovec

Čeprav so že Benečani na čelu z beneškim dožem in zgodovinarjem Andrejem Dandolo (1343-1354 Andrea Dandolo)¹ v 14. stoletju ter Marinom Sanudom² na prehodu v 16. stoletje začeli izdajati tudi za zgodovino Istre pomembne dokumente, se tako kot Tržačani z Vincenzom Scusso³ in Ireneom della Crocejem⁴ lahko tudi Koprčani pohvalimo z našim meščanom Gian Rinaldom Carljem, ki je v drugi polovici 18. stoletja to vestno delo med prvimi postavil na sodobne znanstvene temelje.

V svojih delih o upravni ureditvi Istre,⁵ o koprski⁶ (delle antichità di Capodistria) in italijanski zgodovinski dediščini⁷ ter v številnih drugih delih⁸ je priložil mnoge pomembne dokumente za poznavanje preteklosti, šeg in navad Istranov. Njegovo delo je vsekakor najbolj vestno nadaljeval Domenico Rossetti z objavljanjem zgodovinskih virov najprej v tržaški reviji *Osservatore Triestino*, nato pa še v *Archeografo Triestino* (dalje A.T.). Posebno pomembne so bile objave krajepisov (corografie) v prvih številkah prve serije (v letih od 1829 do 1837) *Archeografa*, kjer kaže izpostaviti delo novigrskega škofa Tommasinija⁹ iz okoli leta 1650. Že tedaj je izkazal znatno zavzetost Rossettijev mladi prijatelj in učenec, kasnejši poglobljeni historiograf Istre in Trsta, Peter Kandler. Učiteljevo željo je začel uresničevati predvsem z izdajanjem časopisa *L'Istria* (1846-1852), kjer je mnogo avtorjev v številnih razpravah objavilo tudi precej arhivskih dokumentov; verjetno najpomembnejša serija, ki jo je urednik Peter Kandler začel izdajati v tem časopisu, pa je bil začetek zbiranja in izdajanja slavnega *Codice diplomatico istriano*. O njem je bilo že veliko napisanega, omenil bi le zadnje študije in ponatis dokumentov po načelih sodobne egdotike, ki so jo pod pokroviteljstvom tržaškega Lloyd Adriatica opravili prizadevni sodelavci tržaškega Listinskega arhiva (*Archivio diplomatico*).¹⁰

Za cerkveno zgodovino Istre sta do srede 19. stoletja izšli predvsem dve temeljni deli: Bernarda Marie de Rubeisa *Monumenta Ecclesiae aquilejensis* z navedbami in objavami mnogih

dokumentov ter zbirka videmskega opata in patriarbovega notarja Odoricusa de Susannisa iz 14. stoletja, ki jo je izdal Joseph Bianchi (1847): *Thesaurus ecclesiae aquilejensis*. V zadnjem času pa sta izšli dve temeljni izdaji vizitacijskih poročil iz obdobja protireformacije; delo L. in M.M. Tacchella¹¹ in A. Lavrič.¹²

Začetnemu zagonu sodobnega izdajanja virov za nacionalno zgodovino so razmeroma zgodaj sledili tudi Hrvati. Najprej je hrvaški politik Ante Starčević prispeval izdajo Istrskega razvoda iz leta 1325, Ivan Kukuljević-Sakcinski¹³ in Šime Ljubić¹⁴ pa sta v svojih izdajah iz druge polovice 19. stoletja uporabljala tudi mnoge dokumente iz beneškega arhiva. Čeprav sta se usmerila predvsem na dalmatinsko obalo sta v svojih delih neizbežno vključevala pomembne listine za zgodovino beneške Istre.

Slovenski zgodovinarji smo v tej dejavnosti precej zaostajali, saj beležimo prvo znanstveno izdajo zgodovinskih virov šele konec 19. in v začetku 20. stoletja, ko je ledino s štirimi zvezki zoral France Kos,¹⁵ njegovo delo pa nadaljeval sin Milko.¹⁶ Čeprav sta se usmerila predvsem v notranjost slovenskih dežel, je zlasti prvi posvetil precej pozornosti Istri in v svojih izdanih dokumentih, ki sežejo v obdobje pred beneško osvojitvijo Istre (do 1248), nakazal odnose ter politične smernice ponovnega postopnega zbliževanja Istre in Beneškega od začetka 10. stoletja. Pomembno izdajateljsko dejavnost so načeli zgodovinarji, zbrani v Zgodovinskem društvu Jugoslovanske cone STO, ki so leta 1953 izdali zbornik¹⁷ z objavami nekaterih pomembnih dokumentov iz istrskih mestnih arhivov in beneškega državnega arhiva, vendar se je njihova dejavnost s 1. zvezkom tudi končala.

Nemški - predvsem avstrijski - zgodovinarji so v okviru preučevanja svojih dežel že kmalu pokazali interes za zgodovino Istre. Tako beležimo že leta 1849 izdajo virov za zgodovino Štajerske, Koroške, Kranjske, Oorice, Trsta, Istre in Tirolske za leta 1246-1300 v redakciji Josepha Cbmela,¹⁸ ki jo je v drugi polovici prejšnjega stoletja dopolnil še Franc Schumi.¹⁹

V tem času pa so italijanski historiografi, med katerimi ni manjkalo Istranov, na široko zakačili v svet prezentacije istrske preteklosti, tako da lahko brez zadržkov označimo drugo polovico 19. stoletja za temeljno obdobje v znanstvenem izdajanju virov za zgodovino beneške Istre.

Kandlerjevemu neumornemu delu do nenadne smrti leta 1872 so se z izdajami virov za zgodovino Istre pridružili A. S. Minotto,²⁰ Antonio Joppi,²¹ Angelo Marsich,²² L. Morteani,²³ G. Vatova,²⁴ A. Tomasich,²⁵ Bernardo Benussi²⁶ in predvsem Tomaso Luciani.²⁷ Njegovo delo poklicnega arhivarja v beneškem arhivu bo vsekakor ostalo zapisano z zlatimi črkami v historiografiji Istre, kajti izdaje zgodovinskih virov v njegovi redakciji so postale temeljne za vsako nadaljnje preučevanje zgodovine beneške Istre. Z objavami virov je začel že pri Kandlerjevi *L'Istria*, nato pri *Popolano dell'Istria*, *Archiviu Venetu*,²⁸ koprskem dvotedniku *La Provincia dell'Istria*, v novi seriji *Archeografa Triestina* in drugod, svoj največji dolg zgodovinarjem pa je zapisal v glasilu istrskega domoznanskega društva (*Società Istriana di archeologia e storia patria*) *Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria* (dalje **AMSI**), ki je začel izhajati leta 1884 v Poreču. V tej reviji, ki je še danes ena temeljnih istrskih zgodovinskih periodik, je objavil serijo najpomembnejših dokumentov za zgodovino Istre iz beneškega državnega arhiva: prepise pomembnih odločitev beneškega senata, ki so se nanašale na Istro,²⁹ poročila istrskih rektorjev beneškemu senatu,³⁰ posebno poročila koprskih podestats in kapitanov,³¹ dokumente o sporih na mejah z Avstrijo,³² listine o istrskih zadevah iz 14. stoletja,³³ poročila raznih beneških nadzornikov v Istri,³⁴ če naj omenim samo najpomembnejše.³⁵

Precej pomembnih dokumentov je izšlo tudi v drugih izdajah virov, ki se nanašajo na zgodovino Beneške republike; tako lahko najdemo odloke vrhovnega organa - Velikega sveta (*Maggior Consiglio*) - za obdobje konec 13. stoletja, ko si je Republika podredila poglavitna severnoistrska mesta, v objavi R. Cessija,³⁶ nekaj člankov z objavami dokumentov pa lahko najdemo še v beneški reviji *Ateneo Veneto*³⁷ in rimskem *Archivio storico per Trieste, l'Istria e il Trentino*.

V nadaljnjem obdobju so izredno pomembno vlogo v izdajanju virov za zgodovino Istre poleg naštetih in še vedno izhajajočih časopisov **AMSI**³⁸ in *A.T. odigrale* še revija *Pagine Istriane*, *La Porte Orientale*, *Jadranski zbornik*, *Vjesnik historijskih arhiva Rijeke i Pazina* (dalje **VHARiP**), *Problemi sjevernog Jadrana*, *Slovensko morje in zaledje*, v zadnjih dvajsetih letih pa predvsem periodika rovinjskega centra za zgodovinske raziskave - *Atti* (dalje **ATTI CRSR**), za-

to je nadvse razveseljev tudi lansko leto izdan indeks k prvim dvajsetim letnikom.

Čeprav objavljeni dokumenti zrcalijo premnoge plati iz življenja istrske preteklosti, ki so jih dopolnjevale še nadaljnje serije objav zgodovinskih virov, kot npr. izdaja dokumentov A. Torreja v dvajsetih letih 20. stoletja s pogledom na Istro iz ravenskega nadškofijskega in komunskega arhiva,³⁹ ali pa objava dokumentov R. Cesca o ukrepih beneških oblasti ob koprskem uporu leta 1348,⁴⁰ so precej neizkoriščeni ostajali beneški arhivski fondi drugih panog družbenega življenja. To so zlasti arhivski fondi beneških nadzornikov za zdravstvo (*provveditori di sanità*), meje, fevde, žitarice (*biade*), olje in sol, nadzornikov oziroma kasneje odposlancev za motovunsko dolino in gozd, arhiv 5 modrih za trgovino in drugi.⁴¹

Tako še mnogi pomembni viri iz beneškega arhiva, predvsem gospodarske narave, čakajo svoje objave, nekateri med njimi, pa čeprav že pripravljeni, ne najdejo razumevanja pri pristojnih, kot je primer z nadaljevanjem čudovite serije pisem (*dispacci*) istrskih podestats beneškemu oblastem, ki jo je konec sedemdesetih let tega stoletja začel Miroslav Bertoša.⁴²

Pomembnosti pravnih aktov v vsakdanjem življenju so se zavedali že Benečani, saj so v 18. stoletju izdali dve zbirki dekretov, ki so nastali v stoletjih njihovega vladanja na istrskem polotoku.⁴³ Izredno zanimivi in za razumevanje zgodovinskih okoliščin nepogrešljivi so viri istrskih mestnih skupnosti, kjer vsekakor izstopajo mestni statuti. To plat istrskega življenja je po Kandlerju, ki je izdal tržaški, bujski in rovinjski mestni statut,⁴⁴ nadaljeval Luigi Morteani z izdajo motovunskega⁴⁵ in izolskega statuta iz leta 1360;⁴⁶ sledila mu je izdaja labinskega statuta,⁴⁷ Beroardo Benussi je izdal umaški in puljski,⁴⁸ Camillo De Franceschi pa piranski statut.⁴⁹ Šele po drugi svetovni vojni so se te izredno pomembne dejavnosti za poznavanje posameznega mestnega življenja kot odraza deželnih razmer lotili tudi brvaški historiografi, kjer gre izpostaviti Mirka Zjačiča,⁵⁰ Danila Klena⁵¹ in Giovannija Radošsija.⁵² Na slovenski strani se je pred leti izkazala Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU) s ponovno sistematično izdajo vseh verzij piranskega statuta v redakciji Janeza Šumrade in tedaj že pokojnega Miroslava Pahorja.⁵³ Na tem mestu lahko oznamim, da bo še v tem letu ugledala dan ponovna izdaja prvega tiskanega⁵⁴ in v marsikaterih pogledih najpomembnejšega istrskega mestnega statuta - statuta komuna Koper, ki ga bosta izdala Pokrajinski arhiv Koper in Center za zgodovinske raziskave iz Rovinja v redakciji Luja Margetiča.

Na področju izdajanja istrskih mestnih statutov pa tudi italijanska stran ni mirovala. Tako ima-

mo v zadnjem času z njihove strani dve izdaji miljskega statuta⁵⁵ in izdajo novigradskega.⁵⁶

S pomočjo gradiva Pokrajinskega arhiva Koper se SAZU v zadnjih letih lahko pohvali še z izdajo dveh najstarejših piranskih notarskih knjig s konca 13. stoletja, ki jih je za objavo priredila Darja Mihelič.⁵⁷

Ker Pokrajinski arhiv Koper, kot je razvidno iz doslej povedanega, hrani tudi gradivo izolskega, koprškega in piranskega komuna, velja za najbogatejši arhiv v Istri in Sloveniji. Piransko gradivo odlikuje poleg ohranjenih verzij piranskega statuta 17 v celoti ali v fragmentih ohranjenih notarskih knjig s konca 13. in v začetku 14. stoletja, 170 vicedomskih knjig, nastalih v času od prve polovice 14. do druge polovice 17. stoletja, 174 beneških dukaletov iz časa od srede 13. stoletja dalje, preko 9.000 testamentov, ki segajo v obdobje od konca 13. do konca 17. stoletja, številne knjige in listine piranskih mestnih uradov, sodnih in gospodarskih ustanov iz obdobja Beneške republike. Izolsko gradivo je precej skromnejše za zgodovino beneške Istre, saj ga je uničil domnevni požar na začetku tega stoletja. Gradivo se nanaša le na obdobje po letu 1775 in šteje borih 7 arhivskih enot,⁵⁸ ohranjenih pa je še 67 testamentov iz Izole za obdobje med letoma 1391 in 1579, ki jih je leta 1986 objavil Giovanni Russignan.⁵⁹

Po svoje srečne usode piranske zgodovinske dediščine po drugi svetovni vojni ni bilo deležno gradivo koprške občine, ki je že leta 1944 odromalo v tedaj notranje predele Italije. Kljub temu, da je večina odpeljanega gradiva posnetega na mikrofilmu in na voljo pri tržaškem državnem arhivu, je želja arhiva, da bi lastno gradivo dobil vrnjeno, nadvse upravičena, kajti le tako bo le-to najboljše izkoriščeno.

Tako je v Kopru od obsežnega arhiva iz obdobja Beneške republike, ki ga je leta 1904 uredil in objavil tedanji koprski arhivar Francesco Majer,⁶⁰ ostala le tako imenovana IX. skupina občinskega gradiva, t.j. gradivo samostanov, bratovščin, šol in cerkvenega stavbnega urada v obsegu 284 fasciklov ali 8 tekočih metrov arhivskega gradiva. Od starega koprškega občinskega arhiva je ohranjeno še arhivsko gradivo t.i. dodatka (appendice) k inventarju tega arhiva, ki ga je v 142 fasciklih ravno tako uredil Francesco Majer. Od tega gradiva, popisanega v dodatku inventarja, je v Kopru ostalo le 108 fasciklov,⁶¹ ker so z drugim gradivom v Italijo odnesli tudi nekaj zelo pomembnega iz te zbirke, predvsem dragocene podatke o Petru Pavlu Vergeriju mlajšem.

Prizadevni arhivist koprškega Pokrajinskega arhiva Ivan Filipovič pa je konec šestdesetih let uredil nekaj tu pa tam po neurejenih prostorih koprškega arhiva raztresenega listinskega arhiv-

skega gradiva starega koprškega občinskega arhiva⁶² v gradivo, ki sega v čas od leta 1335 do konca 16. stoletja in od leta 1600 do 1800, ki skupno šteje 12 arhivskih škatel ali 1,3 tekočih metrov arhivskega gradiva.

Za poznavanje zgodovinskega mikronivoja koprškega ozemlja in celotne pokrajine - koprsko mesto namreč ni zastoj že od konca 12. stoletja dalje nosilo tudi imena Capo d'Istria - so pomembni še rodbinski fondi, predvsem fondi družin Cadamuro, Gravis, Grisoni, Madonizza in Totto, ki skupno štejejo 225 fasciklov, druge družine pa so prisotne s skromnejšim gradivom (skupno 101 fascikel).⁶³

Pri naštevanju koprškega arhivskega gradiva pa ne smemo pozabiti še izredno pomembnega gradiva koprškega kapiteljskega arhiva, ki ga je v fragmentih objavljala že Angelo Marsich.⁶⁴ Med drugim šteje 305 pergamentnih listin, od najstarejše na Slovenskem iz leta 1082 pa vse do leta 1508 ter tako dopolnjuje izredno vrednost ohranjenega zgodovinskega gradiva za območje Koprškega primorja. Bogat je tudi arhiv piranskega kapitlja, ki poleg običajnih matičnih knjig in drugega gradiva, hrani še vrsto srednjeveških listin in prepisov, ki sežejo celo v 12. stoletje.⁶⁵

Od naštetega gradiva Pokrajinskega arhiva Koper je bilo le malo objavljenega, nekaj fragmentov v Kandlerjevi L'Istria, v La Provinci, v Archeografu Triestinu in v Pagine Istriane, vendar nobene večje serije, kaj šele kakšen pomembnejši fond. Tudi obstoječi inventarji so precej pomanjkljivi, vendar ga namerava sedanji strokovni kader koprškega Pokrajinskega arhiva z že pridobljenimi novimi prostori in s povečanjem strokovne moči urediti skladno z zahtevami sodobne arhivistike.

K temu bodo vsekakor pripomogli tudi načrtovani vsakoletni zgodovinski seminarji na temo zgodovine beneške Istre, ki bodo pripomogli k popularizaciji zgodovinske ter drugih humanističnih ved, ki kot temeljno raziskovalno gradivo uporabljajo arhivsko gradivo.

Menda se ne bom zmotil, če bom zatrdil, da smo na istrskem prostoru, morda še posebno na njegovem slovenskem delu, precej zaostali za sodobnimi tokovi v svetovnem zgodovinopisju. V zadnjem času pa je tudi na tem področju storjen korak naprej, saj je ravno Zgodovinsko društvo za južno Primorsko ponovno oživel publicistično dejavnost z ustanovitvijo periodične revije *Annales: Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin* - *Annali del Litorale capodistriano e delle regioni vicine*, ki v svoji programski zasnovi teži tako k objavljanju zgodovinskih virov kot temeljnih humanističnih razprav z regionalnega območja Koprškega primorja in bližnjih pokrajin.

V posebni zbirki, imenovani *Acta Histriae*, ki jo bo ravno tako izdajalo Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, pa bodo objavljeni tudi referati s prihodnjih mednarodnih znanstvenih sestankov zgodovinarjev na temo Istra in Beneška republika: ustanove, pravo, uprava, ki naj bi se odvijali enkrat na slovenski, drugič na italijanski strani, začevši z letom 1993 v Kopru.

Upam, da smo tudi s tem srečanjem zorali ledino v osvetljevanju istrske preteklosti, ki ne more biti objektivno raziskana, če se ne preseže okvira obstoječih državnih meja.

Uporabljene kratice:

A.T. = Archeografo Triestino

ATTI CRSR = Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno

AMSI = Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria

VHARIP = Vjesnik historijskih arhiva Rijeke i Pazina

Opombe

* Razprava je dopolnjen referat, predvsem z gradivom v opombah, s katerim je avtor nastopil na mednarodnem znanstvenem srečanju zgodovinarjev iz Italije, Slovenije in Hrvaške v Miljah 21. febr. 1992 na temo: Istra in Beneška republika: ustanove, pravo, uprava.

- 1 E. Pastorello: *Andrea Dandolo, Cronica per extensum descripta*, v: *Rerum Italicarum Scriptores*, vol. XII, parte I, Bologna 1938-1940.
- 2 I Diarii di Marin Danudo 1496-1534, Benetke 1858-1902.
- 3 D. Vincenzo Scussa: *Storia Cronografica di Trieste*, 1680, Trst 1863.
- 4 P. Ireneo della Croce: *Istoria antica e moderna della Città di Trieste*, Benetke 1698.
- 5 G.R. Carli: *Dei ricari, procuratori, capitani, marchesi, podestà gastaldi ed altri uffici minori nella provincia dell'Istria sino al secolo XV, e delle rendite della provincia in tali tempi*, Benetke 1760;
 - Della condizione della Città di Giustinopoli o Capodistria e delle altre città della provincia sino al secolo XV, con le convenzioni, patti, trattati e atti corsi sino al detto tempo, Benetke 1760;
 - Del Marchesato dell'Istria da Carlo Magno fino al principio del secolo XIII con la serie dei Marchesi, e della condizione di Giustinopoli o Capodistria in detto tempo, Benetke 1760;
 - Del governo, magistrati, tributi e calamità della provincia d'Istria, dei Goti fino al secolo X, e dell'antica condizione di Giustinopoli o Capodistria, nei secoli IX e X, Benetke 1760;
 - Della costituzione geografica e civile dell'Istria, Friuli e Dalmazia nel tempo di mezzo e della prmniscuità dei loro nomi, Benetke 1760.
- 6 IDEM: *Antichità di Capodistria*, Koper 1861.
- 7 IDEM: *Delle Antichità Italiane*, tom 4+1, Milan 1788-1791.
- 8 Prim. B. Stancovich: *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*, 1828.

- 9 G.F. Tommasini: *De' Comentarj storici-geografici della provincia dell'Istria*, Libri otto con appendice, v: A.T. 4, 1837.
- 10 Prim. D. Darovec: *Peter Kandler in Codice Diplomatico Istriano*, v: *Primorska srečanja*, 1989, št. 98, str. 581-584.
- 11 Cardinale Agostino Valier e la riforma tridentina nella diocesi di Trieste, Videm 1974.
- 12 Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579, SAZU, Ljubljana 1986.
- 13 I. Kukuljević: *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. 3, Zagreb 1861-1862.
- 14 Š. Ljubić: *Commissiones et relationes Venetae*, JAZU, tom 1: *Monumenta Spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. 6/1876.
- 15 F. Kos: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, 4 knjige, Ljubljana 1902-1920.
- 16 M. Kos: *IBID.*, 5. knj., Ljubljana 1928; IDEM: *Srednjeveški urbanji za Slovenijo, Urbanji Slovenskega primorja*, SAZU, *Viri za zgodovino Slovencev* 2 in 3, Ljubljana 1948, 1954.
- 17 Istrski zgodovinski zbornik, izdalo Zgodovinsko društvo Jugoslovanske cone STO, Koper 1953.
- 18 J. Chmel: *Urkunden zur Geschichte von Österreich, Steiermark, Kärnten, Krain, Görz, Triest, Istrien, Tirol - aus den Jahren 1246-1300*, Dunaj 1849.
- 19 F. Schumi: *Urkunden und Regestenbuch des Herzogtums Krain*, Ljubljana I-II/1882-1884.
- 20 A.S. Minotto: *Documenta Forumjuli, patriarchatum aquilense, Tergestum, Istriam, Goritiam spectantia*, Benetke 1870.
- 21 A. Joppi: *Documenti inediti sulla storia di Muggia*, v: A.T. 9, 1883; IDEM: *Documenti Goriziani*, v: *ibid.* 11-19/1885-1893.
- 22 A. Marsich: *Effemeridi giustinopolitane*, v: *Lunario per il popolo di Capodistria*, anno II/1869, Koper 1868;
 - IDEM: *Fontes rerum Istriensium* v: A.T., f. III, 1869;
 - IDEM: *Diritto del Capitolo di Trieste nell'elezione del proprio vescovo Marino de Cernotis e sua delegazione a una investitura del Capitolo di Capodistria*, v: A.T., 1876-77;
 - IDEM: *Nuova serie di Effemeridi Giustinopolitane*, v: *La Provincia dell'Istria*, XI, Koper 1877;
 - IDEM: *Effemeridi della città di Trieste*, v: *ibid.*, XII, 1878;
 - IDEM: *Effemeridi Istriane*, v: *ibid.*, 1879;
 - IDEM: *Saggio di Annali Istriani del secolo XIII dall'anno 1235-1286*, v: *Il Patria*, II-III, Koper 1886.
- 23 *Notizie storiche della città di Pirano*, v: A.T. 1886 in *Notizie storiche di Montona*, Poreč 1896.
- 24 *La Collona di Santa Giustina*, Koper 1886.
- 25 Ta se je zelo rad podpisoval s psevdonimom Gedeone Pusterla: *I Rettori di Egida, Giustinopoli, Capo d'Istria*, Koper 1891.
- 26 B. Benussi: *Commissioni dei Dogi ai Podestà veneti nell'Istria*, v: AMSI 3, Poreč 1887.
- 27 Prim. Nekrolog (7. 3. 1818 - 9. 3. 1894) v AMSI 10/1894, s. 245. Za to temo je verjetno najpomembnejše njegovo kratko delo, ki je bilo še po njegovi smrti večkrat objavljeno: *Fonti per la storia dell'Istria*.
- 28 V tem časopisu je za zgodovino Istre nadvse pomembna tudi izdaja regestov Lo rubriche dei libri Misti del senato za leta 1290-1332, ki jih je za obdobje, ko se nam knjige odlolkov beneškega senata niso ohranile, izdal Giuseppe Giomo, Prim. vol. 24/1882, 31/1886.

- 29 Senato misti, serija dekretov beneškega senata, ki začne z letom 1290, vendar so se nam ohranili dokumenti le od leta 1332 dalje (AMSI 3-6/1887-1890). Iz te serije sta se po letu 1440 ločili dve posebni seriji beneških dekretov, t.j. Senato-terra in Senato-mare, ki sta obstajali vse do propada Republike leta 1797. V drugi so ohranjeni poglavitni dokumenti za zgodovino Istre, ki jih je T. Luciani tudi objavljial v omenjeni reviji AMSI, in sicer v letnikih 7, 9, 11-17. Od leta 1401-1630 obstaja tudi serija Senato-Secreti, ki se tega leta razdvoji na Senato-Corti za zunanje politične zadeve in Senato-Rettori za notranje politične zadeve Beneške republike; slednja je objavljena v letnikih 18-20 in 22-23/1908 AMSI.
- 30 AMSI, 2/1885 in 5/1889.
- 31 AMSI, 6-8/1890-1892, 10/1894 in 13/1897.
- 32 Capo d'Istria e provincia tutta, intorno a confini suoi con Trieste e con il Contado di Pisino, ed altre materie raccolte nell'anno 1732. AMSI 7-8.
- 33 Rogatorum pro factis Istriæ. AMSI, 12-13.
- 34 Raccolta di atti pubblici riguardanti la Provincia dell'Istria e le Isole del Quarnero fatta da S.E. Pietro Girolamo Capello, Provveditore sopra la Sanità, AMSI, 16-17/1900-1901.
- 35 Prim. Indice generale degli AMSI 1884-1902, Poreč 1903;
- Indice degli AMSI 1903-1946, Benetke 1956 in Indice degli AMSI nuova serie - annate 1949-1971, Trst 1972-73.
- 36 R. Cessi: Le deliberazioni del Maggior Consiglio 1223-1299, vol. 3, Benetke 1950.
- 37 Npr. G. Paladino: Per la storia di Capodistria, vol. 40/1917.
- 38 Naj opozorim vsaj na izdaji S. Cella: Documenti veneziani della prima metà del '500, vol. 76/1976 in G. Netto: L'Istria veneta nell'anagrafe del 1766, 75/1975.
- 39 A. Torre: Le pergamene istriane dell'archivio archivescove e comunale di Ravenna, v: AMSI, 41-42/1929.
- 40 R. Cesca: La sollevazione di Capodistria nel 1348. 100 documenti inediti, Padova 1882.
- 41 Prim. A. da Mosto: L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico, tom I, Rim 1937.
- 42 M. Bertoša: Pisma i poruke istarskih rektora (1607-1616), v: Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 52, JAZU, Zagreb 1979.
- 43 Monumenti del nobile Consiglio della città di Capodistria. Statuti, decreti, atti, giudizi ecc., sec. 17-18 in Leggi statutarie per il buon governo della Provincia d'Istria. Delle Comunità, Fontici, Monti di Pietà, ed altri Luochi Pii, ed Offizj della madesima... raccolte ed stampate sotto il regimento Dell'Illustrissimo, ed Eccellentissimo Signor Lorenzo Paruta, 1757.
- 44 P. Kandler: Statuti municipali che portano in fronte l'anno 1150, Trst 1849; IDEM: Statuti municipali di Buie, v: L'Istria 5/1850; IDEM: Statuti municipali di Rovigno, Trst 1851. Naslednjo izdajo tržaškega statuta, in sicer iz leta 1350 (Kandlerjeva je iz leta 1315), je pripravil M. de Szombathely: Statuti di Trieste del 1350, Trst 1930.
- 45 L. Morteani: Storia di Montona, v: A.T., vol. XIX-XX/1894.
- 46 IDEM: Isola ed i suoi statuti, v: AMSI, 3-5.
- 47 Statuta communis Albonae 1341, v: A.T., 32/1908.
- 48 B. Benussi: Lo statuto di Umago, v: AMSI, 8/1892 in IDEM: Statuto del Comune di Pola, v: AMSI, 27/1911.
- 49 Cam. De Franceschi: Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano, v: AMSI, 36/1924, 43-47 in 50/1938.
- 50 M. Zjačić: Dvigradski statut, v: VHARIP, 6-7/1961-62; IDEM: Statut Buzetske općine, v: ibid., 8-10/1964-1965; IDEM: Statut grada Poreča (Statutum comunis Parentii) iz 1363 godine, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, JAZU, vol. 12, 1979.
- 51 D. Klen: Statut Grožnjana, v: VHARIP, 8-10/1964-65.
- 52 G. Radossi: Statuto di Dignano, v: Atti CRSR, vol. I, 1970; IDEM: Lo statuto del comune di Pinguente del 1575, Atti CRSR, vol. IX (1978-79).
- 53 M. Pahor & J. Šumrada: Statut piranskega komun od 13. do 17. stoletja, SAZU, Ljubljana 1987.
- 54 Statuta Iustinopolis Metropolis Istriæ, Benetke 1668.
- 55 F. Colombo: Statuti di Muggia del 1420, Trieste 1971 in M.L. Iona: Le istituzioni di un comune medievale. Statuti di Muggia del sec. XIV, Trst 1972.
- 56 L. Parentin: Statuti di Cittanova, v: AMSI n.s., 14/1966.
- 57 D. Mihelič: Najstarejša piranska notarska knjiga (1281-1287/89), Viri za zgodovino Slovencev, 7, SAZU, Ljubljana 1984; EADEM: Piranska notarska knjiga (1284-1288), ibid., 1986.
- 58 V. Bezek: Analitični inventar fonda občine Izola, I del (1775-1848), PAK, Koper 1977.
- 59 G. Russignan: Testamenti di Isola d'Istria (dal 1391 al 1579), Trst 1986.
- 60 F. Majer: Inventario dell'antico archivio municipale di Capodistria, Koper 1904.
- 61 M. Bratina: Poročilo Zvezi arhivskih delavcev FLRJ v Beogradu, 29. 10. 1955, str. 2, Arhiv PAK.
- 62 Pričevanja dr. Danila Klena in Leandra Cunje, v začetku šestdesetih let upravnik Mestnega arhiva Koper.
- 63 Prim. Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965 in Arhivski fondi in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ. SR Slovenija, Beograd 1984, str. 97-112.
- 64 Prim. op. 22.
- 65 Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije, I-II, Ljubljana 1975.

ZUSAMMENFASSUNG

Archivquellen des Landesarchivs Koper und veröffentlichte Quellen für die Geschichte Venezianer Istriens

Darko Darovec

Die Verhandlung wurde als Referat für die internationale Treffung der Historiker aus Italien, Slowenien und Kroatien auf Thema Istrien und Venezianer Republik, die zur regelmäßigen jährlichen wissenschaftlichen Treffung werden sollte. Der Aufsatz gibt die Hauptveröffentlichungen der Archivquellen für die Geschichte Istriens zur Zeit der Venezianer Republik an. Besondere Betonung gilt für die Herausgaben der Archivquellen im 19. Jahrhundert, als die Periode der »romantischen« Historiographie von der Periode des wissenschaftlichen Zutritts zur Vergangenheitsbehandlung und dem Bewußtsein von der Wichtigkeit dieser Übergabe gefolgt wurde. Dabei treten die Einzelnen, wie Peter Kandler, Tomaso Luciani, Carlo De Franceschi, A. Minotto ua., heraus, indem das plan- und zweckmäßige Herausgeben der Archivquellen vor allem vom Kreis der rund noch heute bestehender Revue

Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria Wissenschaftler gesammelt waren. Außerdem ist die Absicht der Verhandlung noch auf einige nicht herausgegebene Archivquellen aufmerksam zu machen, vor

allem auf die Quellen, die vom Landesarchiv Koper aufbewahrt werden.

Prisege v slovenščini

Matevž Košir

Prisege predstavljajo slovenska besedila uradnega značaja. Prisegalo se je pred sodiščem in drugim uradi. Prisege v slovenščini so za 17. in 18. stoletje dokaj številne.¹ Slovenske prisege lahko okvirno razdelimo v tri skupine: poklonitvene ali podložniške prisege, prisege najrazličnejših uslužbencev in prisege v pravnih postopkih.

1. Poklonitvene ali podložniške prisege izražajo zvestobo in pokorščino. Ohranjene so slovenske prisege za plemiče, meščane in podložnike. Te prisege se je polagalo ob zamenjavi vladarja oziroma zemljiškega gospoda, podelitvi fevda ali ob sprejemu v vrste pravih meščanov. Za plemiče je ohranjen slovenski obrazec za zapriseganje škofovskih vazalov v Celovcu do leta 1653² ter fevdna prisega v zapriseženi knjigi notranjeavstrijske vlade, ki se je uporabljala od leta 1637 do 1712.³ Prva prisega je veljala za vazale krškega škofa tako na Koroškem kot tudi na Kranjskem in Štajerskem. Druga prisega se je prvič brala fevdalcem, ko so se poklonili koroški deželni stanovi cesarju Ferdinandu III. Drugi obrazec je veljal za notranjeavstrijske dežele (Kranjsko, Goriško, Koroško, Štajersko) od cesarja Ferdinanda III. do Karla VI. Podoben slovensko-hrvaški obrazec je ohranjen v graški knjigi priseženih obrazcev, ki je nastala pod vladavino Marije Terezije.⁴ Po Dolenčevem mnenju so bile fevdne prisege v slovenščini pod Jožefom II. opuščene.⁵ Plemiči so prisegli pokorščino »... Gnadleuestimo Firsto ino Gospodo... « oziroma »...nay Svetlostimu naymogneschimo ino naymognozhnimo Rimskimu Zesarju ...«. Slovenski obrazci za fevdno prisego imajo dvodelno obliko. Sestavljeni so iz nagovora in prisežnega obrazca v ožjem pomenu besede.

Prisežni obrazci za kranjske meščane so bili najverjetneje zapisani v prvi polovici 16. stoletja. Prisege za kranjske meščane so najstarejše zapisane prisege v slovenščini.⁶ Zelo

verjetno pa je, da je obstajala starejša predloga, na osnovi katere sta bila izdelana tako kranjski kot ljubljanski prisežni obrazec za meščane.⁷ Za ljubljanske meščane in prebivalce mesta je ohranjen prisežni obrazec, ki je nastal leta 1619, ko je nadvojvoda Ferdinand II. postal nemški cesar ali kmalu po tem letu.⁸ Ta prisega je bila v uporabi v času cesarjev Ferdinanda, Leopolda in Karla VI. Meščani so prisegli pokorščino »...proti Gospodj Bogu Ozhetu nebeskimu, da otschem nashimu svetlimu Cesarju inu dezelskimu Fürstu..., Inu tudi Gospudj Burgermaistru, Rihtaru inu postenimu Ratu tiga Poglautiga defta Lublane...«. Obrazci za meščane mesta Kranja so podobni. V njem meščani prisegajo »...gospudi Khryllu, Descbeskimu Viuodi, Richtaryu yenu Rathu, Jnu gmeini tiga mesta...«.⁹

S Štajerske pa sta ohranjeni dve tržanski prisegi iz prve polovice 18. stoletja iz Središča ob Dravi in iz Mozirja.¹⁰ V njej prisega tržan k bogu, da bo izkazoval sodniku in magistratu pokornost.

Lep primer poklonitvene prisege so prisege blejskih podložnikov, ki so jo morali položiti ob vsakokratni novi izvolitvi briksenškega škofa. Ohranjeni sta prisegi škofu Viljemu iz leta 1629¹¹ in škofu Janezu iz leta 1642.¹² Škof Viljem pl. Welsberg, ki je bil v Brixnu za škofa od 1628 do 1641, je, kot je razvidno iz nagovora, prišel leta 1629 osebno na Bled. Prisegli so kmetje, ki so spadali neposredno pod škofa, in kmetje, ki so spadali pod proštijo na otoku, ki so bili podrejeni stolnemu kapitulju v Brixnu. Isti obrazec so uporabili še leta 1642 po nastopu novega škofa v Brixnu Jobannesa Plazgummerja (1641-1647).¹³ Podložniki gospostva Bled in proštije Bled-jezero so prisegli pokorščino: »...temu Visoku Vrednimu Firшту Inu gospudu gospudu Jaan Škofu Brixni gori Vshigneozhimi perstami ena persega proti Bogu